

בענין הפרשת חומש למעשר כספים

חיוב הפרשת חומש

כתב רבינו הגר"א באגרתו: ולמען השם שתפרישי את החומש כאשר צויתך, ואל תפחתי כאשר הזהרתך כי בפחות מזה עוברים כל רגע על כמה לאווין ועשין, ושקול כאילו כפר בתורה הקדושה [נ"א ושקול כעובד עבודה זרה ח"ו].

והקשה על זה החפץ חיים בס' אהבת חסד (ח"ב פ"ט), דלכאורה הוא נגד הגמרא בכתובות (ג.א. וסו.ב. וק בערכין כח, א) "א"ר אילעא באושא התקינן המבזבז אל יבזבז יותר מחומש", ומשמע שאין מחויב מדיא להפריש עד חומש מנכסיו.

וכתב דנראה דהגר"א מירי היא דקיימי עניים, דהיינו כשיודע שיש בעיר אלמנות ויתומים וכהאי גוונא אנשים מצוקים כאלו שאין לאל ידם להושיע את עצמם, וסבירא ליה להגר"א כמו הרמב"ם (בפירוש המשניות פ"א דפאה) דהיא דקיימי עניים מחויב מדיא להפריש עד חומש מנכסיו.

ומש"כ שעוברים על כמה לאווין ועשין, היינו הלאו דלא תאמץ (דברים טו, ז), ולא תקפוץ (שם), ועשה דפתוח תפתח את ירך לו (שם ח), נתן תתן (שם י), כי ימוך אחיך וגו' (ויקרא כה, לה), וחי אחיך עמך (שם לו).

ומש"כ דשקול כאילו כפר בתורה הקדושה, היינו מה שאמרנו (כתובות ג, ח): "כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודה זרה כתיב הכא (דברים טו, ח) "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע" וגו', וכתב התם (דברים יג, יד) יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו את יושבי עירם" וגו'.

אולם בארחות רבינו (ח"א עמוד רצ"ד) כתב: אמר לי מו"ר [הגר"י קניבסקי] זצוק"ל, מה שכתוב במכתב הגר"א ז"ל שצריכים להפריש חומש בפחות מזה עוברים כל רגע על כמה לאווין ועשין וכו', כוונת הגר"א ז"ל לצדיקים בעלי מדרגות גדולים, עכ"ל. והדברים צריכים ביאור דהרי כתב הגר"א בפירוש שעובר על לאווין ועשין, ומה שייך לומר שרק צדיקים בעלי מדרגות גדולים עוברים על זה.

ואולי כוונתו דהרי מפורסם דהגר"א לא לקח יותר מכדי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, ואדרבה אפילו לבני ביתו לא היה כל צרכם, וא"כ ע"פ הדין לכאורה היו פטורים מחוב הצדקה (וכמו שהעיר בשו"ת שלמת חיים י"ד צח, ע"ש). ועל זה אמר הסטייפלר דאנשים במצב כזה, מחויבים בה רק אם הם יושבי עירם בעלי מדרגות גדולים.

שוב שאלתי את בנו מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכמדומה שביאר לי דמש"כ הגר"א שעובר על לאווין ועשין, אין הכוונה ללאווין ועשין ממש, אלא מעין לאווין ועשין, ומשום כך רק צדיקים בעלי מדרגות גדולים עוברים על זה, וכדמצינו בגמ' (יבמות קט"ב, ב"ק נ"א), שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה.

עוד בדברי הגר"א, עיין בשו"ת שלמת חיים (שו"ת הגר"י סובול עם הגר"ח זוננפלד זצ"ל, י"ד סימן צח, בנדמ"ח ס' קכ"ח) שהקשה דהרי מפורסם דהגר"א לא לקח יותר מכדי פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, ואדרבה אפילו לבני ביתו לא היה כל צרכם, וא"כ ע"פ הדין הם פטורים מחוב הצדקה, וצריך ביאור מה שכתב להם כי בפחות מזה עוברים וכו'. ועי"ש שכתב כמה אופנים לתרץ. והגר"ח זוננפלד זצ"ל כתב לו על זה: כבר כתב כמה אופנים לתרץ ועיניי ב"מ (ל"ג ע"א) כל המקיים בעצמו כך, יע"ש. יש ענינים שמן הדין מותרים ובכל זאת ראוי לעשות לפנים משורת הדין.

הפריש חומש, האם פטור מליתן צדקה לעני המבקש ממנו
כתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות מתנ"ע ה"ה) "בא העני ושאל די מחסורו ואין די הנותן משגת, נותן לו כפי השגת ידו, וכמה, עד חמישית מנכסיו למצוה מן המובהר"ן כו'".
משמע שאם יד הנותן משגת חייב ליתן אפילו יותר מחומש, ואע"ג שאסור ליתן יותר מחומש כמ"ש הרמב"ם בסוף הלכות ערכין, ס"ל להרמב"ם שאם קיימי עניים לפניו וידו משגת, מותר ליתן אפילו יותר מחומש, ובלבד שלא יבזבז כל נכסיו ויהיה בעצמו עני שזה אסור, וכן דעת הגר"א. ודוקא אם ידו משגת בריח, אבל אם יצטרך לדחוק את עצמו אין חייב לבזבז יותר מחומש אפילו קיימי עניים, אא"כ רוצה במדת חסידות. (כ"ז מבואר אהבת חסד פ"ט בהגה"ה, וע"ש שפלפל אם יש חולקים ע"ז, ונשאר בצע"ג למעשה. ועיין בר' קורקוס שדעתו דבבאו עניים חייב כל פעם ליתן חומש ואח"כ חומש מהנשאר כו' ע"ש) [דרך אמונה].

בראשון לציון [בעל ו"האר החיים] (ס' רמ"ז סק"א), כתב: אחר שעושר נכסיו ונתן המעשר, אם יש עניים מדחוקים ביותר, צוה התורה "פתח תפתח" "נתן נתן" אפילו מאה פעמים. וזה שיעור אחד ממתת רחמים שצריך שתהיה באדם, שאמרה התורה "ונתן לך רחמים", שירחם על העני ממנו, הגם שכבר הפריש ממנו מעשר. וזהו מה שפי' מרן ס"ג כל המרחם וכו', ויש בזה מצות עשה. אלא דיש להסתפק, כיון שנתן שיעור המעשר, ורואה העניים דחוקים ביותר, ומעלים עין, אם עובר בלבד, דהא מיהא מאמץ לבו, אי נמי, כיון שנתן שיעור, אין בו משום לא תאמץ. ולעג"ד, כי עכ"פ עובר על לאו דולא ירע כו' הכתובה אחר "נתן נתן לו", דמשמע יותר מהשיעור אפילו ק' פעמים, עכ"ל.

המשך בעמוד הבא

גליון יד' פ' בה"ב ה'תשע"ע / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב'

האם מותר להזכיר שמות הקדושים הנמצאים בגמ'

[נכתב ע"י הרב א. ש. שליט"א]

איתא בברכות (נד.) הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה. וכתבו **התוס'** והר"מ (בפי' המשניות) דכל הני ברכות צריכות להזכרת שם ומלכות, ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם. ומהמשנה הזאת למד **המג"א** (ס' רטו ס"ק ה) שגדול בשעה שלומד הברכות בגמ' אומר בלא הזכרת ה', ומבאר **המחצית השקל** דא"כ תקשי על רבי מסדר המשנה למה לא הזכיר בכל הני ברכות שם ומלכות ונתן מקום לטעות, אלא על כרחך דבשעת למודו אסור לגדול להזכיר את השם, ולכן גם רבי שסידר את המשניות לגורסן לא הזכירו, שלא יבואו להזכיר השם בשעת למודו.

אבל השאלת יעב"ץ (ח"ב ס' פא, מובא בשע"ת שם ס"ק ד) כתב, שאם נזדמנו לו אזכרות במטבע ברכות המובאות בתלמוד, יראה לי שמזכיר השם כדרך שקוראו בתורה, שהרי צריך שילמוד הברכה כתיקונה שיהא נוסחה רגיל על לשונו כתקנו, שאם יבא לצאת ידי"ח שלא ישנה מטבע הברכות. והראיה שהביא **המג"א** אינה כ"כ ראייה, כי שם הדבר ידוע שכל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, לכן קיצר התנא וסמך על הידוע לכל שכל הברכות מתחילין בשם, וא"כ ודאי שצריך לשנן אותן עם אזכרותיהן כנ"ל, וזה א"צ ראייה. [ועיין **בשד"ח** (ח"ו עמ' 324) שדחה ראיית **המג"א**, דמה יענה למה ששינונו בפסחים (קט:) וכן בפרק שני דתענית שהזכירו בש"ס את האזכרות שבברכות המוזכרות שם וצ"ע].

להלכה פסק **המ"ב** (ס' רטו ס"ק יד) כהמג"א שגדול בשעה שלומד הברכות בגמ' אומר בלא הזכרת השם, ומוסיף בשם הפמ"ג שרק כשלומד הפסוקים בתלמוד רשאי לאומרן כמו שהם כתובים עם הזכרת השם, (וכנראה ברכות נשמעים שהם לבטלה ויש כאן זלזול).

והנה הלשון שהביא המ"ב הוא ש"רשאי" לאומרן, אבל יתכן שאחר שרשאי, כבר חייב להזכיר, שהרי השאלת יעב"ץ הנ"ל הביא, דכד הוינא טליא, וגריסנא גמרא באנפא אבא מארי הגאון [החכם צבן] ז"ל, כשהייתי מגיע לפסוקים וקריתי השם בכינוי כמו מה ששמעתי ממלמדי, היה גוער בקורין כך, והורינו לקרות השם כקורא בתורה, והביא ראייה מבעל קרי (ברכות נב.) שלחך תנא מציע הוא את הגמ' ובלבד שלא יזכיר אזכרות שבו, הא בהדיא מוכח דדווקא לבע"ק הוא דאסור אבל לשאר בני אדם לא, ועי"כ צריך לקרותן כתקונן. וביאר **בציץ אליעזר** (ח"ג ס' א) שהסיבה שהיה גוער בו החכ"צ, הוא כמו שכתב **בחסד לאלפים** (לבעל הפלא יועץ ס' רט"ו ס"ק ז) שאין זה דרך כבוד כלפי מעלה לכנות השם בכינוי. **ובאגרי"מ** (או"ח ח"ב ס' נו) כתב שאם רשאי אזי חייב לקרוא בשם משום הדין שכל פסוקא דלא פסקיה משה אגן לא פסקינן ליה (תענית כז), וכשלא מזכיר את השם כתיקונו הרי נמצא שפוסק באמצע פסוק דלא פסקיה משה, דמה שאומר אלקים או השם במקום השמות אין להחשיבו מקריאת הפסוק, והוי כנחלק הפסוק לשניים וליותר, שהרי באמצע הפסוק אמר תיבה שלא הזכרה בפסוק. ומסיק שם שהפסוקים (דהיינו חצאי פסוקים המובאים בגמ') רשאים להזכיר כהפמ"ג והמ"ב. ואם הוא פסוק שלם מחויב להזכיר משום דאסור לאפסוקי באמצע הפסוקים.

איברא יש לציון **שהערוך השולחן** (שם אות ב) כתב שהדורשים ברבים ומזכירים פסוק שיש בו שמות, לא יפרשו השם, אלא יאמרו "השם" ואף שיש מתירין, נכון להתרחק מזה, וכן אנחנו נוהגים. **ובקריינא דאיגרתא** (ח"א ס' קלב) כתב, וז"ל: בענין הזכרת השמות הקי' בגמרא ובזוהר יש מחלוקת, וראוי לומר "השם" ולא להזכיר השמות וכל שכן אם הוא רק חצי פסוק.

ובדבר מש"כ האגרי"מ שיש חסרון בזה שאינו מזכיר השם משום כל פסוקא וכו', כבר יישב את זה **בשו"ת שבט הקהתי** (ח"א ס' ססה) וז"ל: אע"ג דאין משיבין הארי לאחר מיתתו, מ"מ הדעת נותנת דאם אומר תיבת השם שהוא כינוי לשמות הקי' לא הוי בכלל דכל פסוק דלא פסקא משה, דהטעם דאסור להפסיק הוא משום דמראה דבמקום שהפסיק הוי גמר הפסוק אבל אם אומר במקום השם כינוי להשם אינו מראה שמפסיק הפסוק ע"ש.

בגדר חיוב מאה ברכות, וכמה צריך לטרוח לקיים דין זה

איתא במנחות (מג): תניא היה ר"מ אומר חיוב אדם לברך מאה ברכות בכל יום שנאמר "ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך". רב חייה בריה דרב אויא בשבתא וביומי טבי טרח וממלי להו באיספרמקי ומגדי (בשמים ומיני מגדים, רש"י). וכן נפסק **בשו"ע** (א"ח ס' מו).

והנה הקשה **הפמ"ג** (שם א"א ס"ק ז) דכיון דאיכא חיוב לברך מאה ברכות בכל יום, עכ"פ מדרבנן, אמאי בברכת הנהנין אמרינן דמי שיצא אינו מוציא משום שאין חובה עליו להנות, והרי יש חיוב לברך מאה ברכות בכל יום. ותירץ עפ"י המ"א (סי' קסז ס"ק מא) דדמי זה לברכות שמברכים על סעודת שבת דאם יצא אין מוציא כיון דאם רוצה יכול להתענות.

אבל **התהל"ד** (שם אות א) תמה על תירוצו דאין זה שייכות לכאן דהכא הא מחוייב לברך כדי להשלים ק' ברכות ולכן הוא מחוייב להנות ובפרט היכא דמתכוין רק כדי להשלים ק' ברכות, ולפענ"ד היא קושיה יפה, ע"כ.

ולכאורה קושית התהל"ד קושיא אלימתא היא. אולם נראה שיש לתרץ דברי הפמ"ג ע"י שנגדיר צורת החיוב של מאה ברכות. דהנה יש להסתפק האם החיוב של מאה ברכות הוא דומיא דכל החיובים שעל האדם לקיימם כמו לולב תפילין וכדו' שעליו לטרוח ולהוציא מומן עליהם כדי לקיימם, או דלמא עיקר תקנת חז"ל היתה לקיימם ע"י הברכות שמברכים בסדר היום, בין אלו שחיובן מסדר התפלה כברכות השחר ותפלות י"ח, ומחוייבים לברכם אפילו לולי החיוב של מאה ברכות. ובין הדברים שרגילים לעשותם לפי סדר היום כברכות שמברכים בסעודה ואשר יצר וכדו'. אך אין עליו חיוב לחפש ולקנות מאכלים וכדו' כדי לקיים חיוב זה.

ובאמת משמעות לשון **טור** (סי' מו) **והלבוש** (שם אות א) ועוד פוסקים, כצד השני שחיוב זה נתקן בעיקר על הברכות שמחוייב לברך בכל יום. ועיין **במחזיק ברכה** (סי' רצ אות א) שכתב שמהא דרב חייה בריה דרב אויא במנחות שם, דהיה זהיר להשתדל אף אם יהיה לו טורח בגופו וממונו, משמע דהוא דוקא היה מצויין לטובה בהא מילתא, ולמדנו מזה דלטרוח בזה הוא מדת חסידות, ע"כ.

יוצא מדבריו שאע"פ שתקנת חכמים היא לברך מאה ברכות מ"מ לא הטילו חיוב לטרוח בגוף ובממון, אלא חיובו להשלים באותם ברכות שמברכים בכל יום וכמו ברכות השחר וכדו', אבל אין חיוב לטרוח ולהוציא ממון כדי להתחייב בהם. וכן מדויק בלשון **המ"ב** (סי' רצ ס"ק ב) שכתב שבשבת "ישתדל" להגיע למאה ברכות ע"י מגדים. [וכן מצאנו **בתשובות הנהגות** (ה"ב סס"י קטט) שעיקר התקנה היתה לצאת ע"י מאה ברכות קבועות בחיובן].

וכן מבואר בגרי"פ לרס"ג (עשה ב ד"ה והנה הרשב"ג עמ' 110) שכתב שהטעם שהרשב"ג לא מנה מצות מאה ברכות בספר המצוות שלו, אע"פ שדרכו למנות גם מצוות דרבנן, היינו משום דס"ל דאין חיוב לברך מאה ברכות, אלא כן הוא מספר הברכות שכל אדם מברך בכל יום, לפום אכילתו ושתייתו, ומצוות המוטלות עליו, ותפילותיו. **ואה"נ שהרשות ביזו לישב בתענית** או לאכול דברים שאינם טעונים ברכה מ"ז, ומאי דקתני חיוב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, לא שיהא החובה להשלים מספר מאה

ברכות, אלא לומר דכל אדם מישראל לפי דרכו באכילתו ושתייתו שבכל יום ולפי המצוות והתפלות המוטלות עליו ממילא נתחייב במאה ברכות בכל יום, וכו', ולפי' ניחא שפיר מאי דאמרינן במנחות שם דר"ח בריא דר"א בשבת ויו"ט טרח וממלי להו כי היכי דלא לבצרו להו מן השיעור כבשאר ימות השבוע, ואין זה אלא ממדת חסידות. וכן מבואר לפי נוסחת התוספתא (פרק בתרא דברכות) דאמרו אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצוות בכל יום קורא שמע מברך לפניו ולאחריה וכו', וכן הוא בירושלמי (סוף ברכות), עכת"ד. ועיין **בגליוני הש"ס** (ברכות כז: ד"ה כמ"ד תפלת ערבית). ומיושבים בס"ד דברי הפמ"ג, ודו"ק.

המשך מעמ' קודם

בחוט שני (ח"ב מהגר"נ קרליץ שליט"א, בקובץ ענינים שבסו"ס) כתב: מי שכבר נתן מעשר כספים או חומש, פטור מליתן לעני המבקש ממנו צדקה שיעור "די מחסורו אשר יחסר לו", אף במקום דקיימי עניים נע' ספר אהבת חסד פי"טן. מ"מ אם בא אליו עני ומבקש ממנו צדקה ויש לו פרוטה ליתן הרי הוא חייב ליתן לו, דאף שכבר קיים המצות עשה דצדקה מ"מ צריך ליתן, שלא לעבור על הלאוין "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון". והן אמנם הלאוין דצדקה קשורים לחיוב מ"ע דצדקה וכדחזינו לענין עוסק במצוה דפטור ליתן צדקה לעני הבא לפניו מדינא דפרוטה דר' יוסף, התם כיון שעוסק במצוה הרי הוא כאילו לא נמצא כאן וכשם שפטור מהמצוות עשה כן נפטור גם מהלא תעשה דצדקה. אבל מי שנתן מעשר כספים או חומש הרי שחז"ל פטרו אותו מליתן עוד כדי שלא יבזבז כל נכסיו, והוי כמי שאין לו עוד מה ליתן לעניים, אבל כלפי החלק הנוסף במצות צדקה בלאוין של "לא תאמץ" ו"לא תקפוץ את ירך" ויש לו פרוטה ליתן לא חשיב לענין זה כאילו אין לו, שהרי יש לו פרוטה וחייב ליתן לו כדי שלא לעבור על לאוין אלו, עכ"ל.

והגר"ח קניבסקי שליט"א נשאל האם חייב לתת יותר מחומש לעני העומד לפניו. והשיב: פרוטה. (הובא בסו"ס באורח צדקה תשובה קיח)

בשו"ת אבן ישראל (להגר"י פ"ש זצ"ל, ח"ט ס' צ"ב אות ג) כתב, ז"ל: בגמ' קדושין (דף ח' ע"ב) אמרו דיכולה לומר לו כי היכי דמחיבנא ביה אנא, הכי מחייבת ביה את, ואף דיכול להיות שהוא כבר נתן עד חומש, והוכיח מכאן המחנה אפרים (א"ה, ע"ש בה' שבועות ס"ט, ובה' צדקה ס"א) דבקי"ם עני לפניו, מחוייב ליתן אפילו כבר נתן חומש, ע"כ.

[ובשו"ת מורשת משה (קלי"ט, סי' מ"א), הביא ראייה זו בשם הגאון הרא"ח הרב מלאד"ז ז"ל. וכתב דיש להביא ראייה לזה מהא דאפוסטרופוס אין נותן צדקה משל יתומים לפי שהוא דבר שאין לו קצבה (גיטין ב"א), ומוכח מזה דבכל עת שיבוא עני לבקש מוטל חוב לתת לו ואין קצבה לדבר. ויש לכונן לזה דברי רש"י שכתב וז"ל, צדקה אין לה קצבה, דהא כל שעתא קיימו עניים, נמצאו נכסיהם כלים, עכ"ל. (עוד כתב דיש להביא ראייה מפרוטה דר' יוסף דלא בעי' למייתב רפיאתא לפניא (ב"ק ג, ב) ומשמע מסתמא דגמ' דבכל גוונא מיירי אף שכבר הפריש החומש). ועיי"ש עוד].

התעוררות להפרשת חומש

בהנהגות הגר"ח מוולאז'ין שהשומר מעשר מובטח שלא יבא לידי היזק, והשומר חומש מובטח לשכר, [ויורשר בזה מידת הבטחון], ואמר שאם כל ישראל ישמרו חומש, יתקיים בהם "אפס כי לא יהיה בך אביון" (דברים טו, ד). [ובכותר ראש אות קכג מובא שהגר"ח אמר כן בשם רבו הגר"א ז"ל].

ובפניני רבינו האבי עזרי פ"ח מביא הגר"מ מ' שולצינגר שליט"א: שהגר"מ שך זצ"ל הקפיד מאד לתת חומש לצדקה, ואמר פעם "כשלא היה לי לחם לאכול נתתי חומש לצדקה". אברך אחד שאל אברך רבנו לאחר חתונתו איך לנהוג בזה, נתן לו רבנו את הספר "אהבת חסד" של החפץ חיים זיע"א ואמר לו שילמד את ההגה"ה שם בפרק י"ט עיי"ש, והורה לו רבנו שכך ינהג לתת חומש.

וראה מכתבו של הגרא"מ שך זצ"ל בענין זה [מכתבים ומאמרים ח"ג עמ' ע"ה], ז"ל: מה ששאלת בענין מעשר כספים, לדעתי אין להקל בזה בשום אופן, והחיוב הוא להפריש מעשר כספים, ובלא זה עוברים כל רגע על כמה לאוין, כמו שכתב הגר"א במכתבו, ומה שכתב שם להפריש חומש עינין בספר אהבת חסד לבעל החפץ חיים בפ"ט שם בהגהה שמבאר את זאת, ובכלל כדאי ללמוד שם בספר הפרקים י"ז י"ח י"ט כ' ויתבאר הכל, כי הן הן הדברים הנאמרים שם כולם תורת אמת הן, ואין להרהר ולפקפק בהן. ותבטח בה' כי יחסר לך כלום ע"ה מצות שליט"א, ואני ב"ה מקיים מצות חובש ולא חסר אצלי כלום. [הרב ח.ב.י. שליט"א]

אין לסמוך על הדברים הלכה למעשה!

"צריך עיון"

ע' שעה"צ (תקלא ס"ק א ג) וז"ל: ונתבאר עוד בפוסקים דלא התירו לקוץ עצים (בחובה"מ) אלא בשצריך להם גופא אבל בשצריך רק לנסרות אסור, עכ"ל. ומקורו מהגמ' (מו"ק י"ב) אמר רב חננאל אמר רב קוצץ אדם דקל במועד, אע"פ שאינו צריך אלא לנסרות שלו, לייט עלה אביי. ושם בהמשך הגמ' דרב אשי נמי סבר דמותה, ועשה כן, ומספרת הגמ' דאישתמיט נרגא, בעי למיפסיק לשיקה. שבקיה (ליער, ולא קצצו במועד).

וכתב הב"י (סי' תקלג) וז"ל: ומשמע דלא קילל כדרב חננאל, כיון דרב אשי הדר ביה, ע"ש דמבואר מתוך דבריו דכיון דלאחר מעשה זה דאישתמיט נרגא, הדר ביה רב אשי. לכן להלכה קי"ל דאסור לקצוץ עץ לנסרות שלו.

וקשה דהרי לא בשמים היא, ומ"ש מתנורא דעכנאי (ב"מ נט): שלא השיגוהו בבת קול ובסימנים אחרים מן השמים לפסוק הלכה כן. [וכע"ז יש לשאול גם בכמה מהפוסקים וכגון ביש"ש (ב"ק ס' לז) שהורה לברך שהשמחה במעונו בסעודת הסיום, וסיים ונתחלקקל השמחה במהומות גדולות ע"י סיבות קשות, ותליתי הסרחון בי, ויש לחלק]. [הכתב ע"י הרב א. ג. שליט"א].

נתרם לע"נ הצדקנית מרת שרה
פיגל בת שלמה יצחק ע"ה

נתרם לע"נ הרב מרדכי מנחם
מנדל בן אברהם יעקב זצ"ל